

Радь Т.М.

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розкрито успішний європейський досвід кримінальної відповідальності за порушення правил екологічної безпеки. З'ясовано, що Європейський Союз (далі – ЄС) активно реалізує свою екологічну політику через такі програми дій, як 8-ма програма з охорони довкілля, що ставить перед собою пріоритетні цілі, такі як кліматична нейтральність і захист біорізноманіття. Крім того, кримінальна відповідальність за порушення екологічних норм регулюється мінімальними стандартами ЄС, що дозволяє застосовувати штрафи або позбавлення волі. Ця політика сприяє збереженню природних ресурсів і дотриманню екологічних норм у ЄС. Нова директива ЄС щодо екологічних злочинів призначена для покращення розслідування та судового переслідування таких порушень. Вона має замінити попередню директиву від 2008 року, розширюючи перелік порушень і встановлюючи однакові стандарти санкцій для фізичних і юридичних осіб у всіх країнах-членах. Директива визначає поняття «кваліфікований злочин» і передбачає різні рівні покарань для порушників, зокрема значні штрафи для підприємств. Також вона надає підтримку та захист для осіб, які повідомляють про порушення й потерпілих від екологічних злочинів. Розкрито, що кримінально-правове забезпечення охорони екологічної безпеки в Польщі ґрунтується на принципах сталого розвитку, урегульованих у Конституції, та включає окремий розділ про злочини проти довкілля у кримінальному кодексі. Законодавство передбачає суворі санкції для порушень із можливістю пом'якшення покарання в разі ненавмисних дій та відображає комплексний підхід до екологічної безпеки на різних рівнях законодавства. Екологічні злочини в Іспанії регулюються як національним, так і європейським законодавством, зокрема статтею 328 Кримінального кодексу. Санкції передбачено для різних осіб, включаючи юридичних осіб і посадовців, які порушують екологічне законодавство. Ураховуючи різноманітність заходів, що передбачені законами 21/2013 та 26/2007, важливим є комплексний підхід до екологічної безпеки, заснований на взаємодії законодавства, моніторингу діяльності та співпраці з громадськими організаціями. Кримінально-правова характеристика екологічних злочинів в Італії відображає високий рівень відповідальності та інтеграцію з європейським законодавством. Законодавство передбачає серйозні санкції за порушення, включаючи позбавлення волі та штрафи, відповідно до міжнародних зобов'язань і конституційних принципів охорони навколишнього середовища.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічна політика, європейський досвід, законодавство, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, кримінальні санкції, охорона навколишнього природного середовища, позбавлення волі.

Вступ. У Європейському Союзі встановлено суворі правові рамки для контролю за порушеннями екологічних норм і забезпечення дотримання стандартів щодо охорони довкілля. Заснована на принципі «забруднювач платить» екологічна політика ЄС стала ключовою у стратегії її розвитку. Від свого зародження в 1970-х до сучасних ініціатив, таких як Європейська зелена угода, Європейський Союз продовжує активно вдосконалювати свою політику для боротьби з екологічними викликами, включаючи зміну клімату та втрату біорізноманіття. Ця політика характеризується інтеграцією аспектів довкілля у різні галузі полі-

тики, в яких відбувається реалізація амбіційних програм охорони природи та міжнародного співробітництва.

Кримінальна відповідальність в контексті екологічної безпеки Європейського Союзу відіграє провідну роль через кілька ключових аспектів. Вона накладає серйозні санкції на тих, хто порушує екологічні норми та призводить до серйозних забруднень і знищення природних ресурсів. Це створює ефективний стримувальний ефект для інших потенційних порушників та підсилює важливість дотримання екологічних правил. Кримінальна відповідальність забезпечує захист

інтересів громадськості та екологічних цінностей. Пошкодження навколишнього середовища може мати серйозний вплив на здоров'я людей, екосистеми та біорізноманіття, тому важливо мати ефективні механізми для притягнення винних осіб до відповідальності. Сам факт існування кримінальної відповідальності сприяє підвищенню свідомості громадськості та бізнесу щодо серйозності екологічних проблем. Це може спонукати до більш відповідального ставлення до виробництва, відходів і використання ресурсів. Також вона сприяє міжнародному співробітництву в боротьбі з транскордонними екологічними проблемами, створює основу для спільного вирішення проблем забруднення, біорізноманіття та інших екологічних викликів.

Огляд останніх досліджень. Проблеми кримінальної відповідальності за екологічні злочини були об'єктом наукового аналізу таких вітчизняних вчених, як В. Антипов, С. Гавриш, О. Дудоров, Л. Ільковець, В. Комарницький, М. Коржанський, О. Кришевич, В. Матвійчук, І. Харь, В. Плугатир, В. Тацій та ін. Проте безпосередньо до аналізу європейського досвіду в аналізовані нами сфері вони не зверталися. Тому тема статті є актуальною.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії кримінального права, чинного європейського законодавства виявити та узагальнити успішний досвід Європейського Союзу щодо забезпечення екологічної безпеки засобами кримінального права та запропонувати напрямки імплементації його у вітчизняне законодавство.

Виклад основних положень. Екологічна політика ЄС визначається через програми дій у сфері охорони навколишнього середовища, розпочинаючи від 1970-х років. Це програми дій Європейських Співтовариств з охорони навколишнього середовища (1973–1976; 1977–1981; 1982–1986), Четверта програма дій ЄС з охорони довкілля (1987–1992), Програма політики та дій Співтовариства щодо навколишнього середовища та сталого розвитку (1993–2000), шоста та сьома програми дій громади з охорони довкілля (2002–2012; 2014–2020), Програма дій з охорони довкілля до 2030 року, 8-ма програма дій з охорони довкілля (ЕАР). Останній документ, що керуватиме європейською екологічною політикою до 2030 року, підтримує цілі Європейської зеленої угоди стосовно навколишнього середовища та зміни клімату, що дозволяє ЄС підтвердити свою відданість баченню 7-го ЕАР до 2050 року, зокрема забезпечити добробут для всіх, залишаючись у межах планети.

8-й ЕАР закликає до активного залучення всіх зацікавлених сторін на всіх рівнях управління для ефективного виконання законів ЄС про клімат і навколишнє середовище. Він створює основу ЄС для досягнення Порядку денного ООН на період до 2030 року та його цілей сталого розвитку. Документ спрямовано на прискорення переходу до кліматично нейтральної, ресурсоефективної та регенеративної економіки. Для вимірювання та звітування про прогрес досягнення цих цілей 8-й ЕАР пропонує створення нової системи моніторингу, що допоможе ЄС та його країнам-членам визначити, наскільки ефективно ми живемо в межах планети Земля [1].

Кримінальна відповідальність за порушення екологічних норм у країнах-учасниках ЄС може варіюватися залежно від важкості правопорушення та законів конкретної держави-члена ЄС. Директиви та регламенти ЄС установлюють мінімальні стандарти, які держави-члени мають включити до свого національного законодавства. У багатьох випадках серйозні порушення екологічного законодавства можуть призвести до порушення кримінальних звинувачень проти осіб або організацій, відповідальних за ці дії. Ці порушення можуть включати незаконне скидання відходів, забруднення водних шляхів чи повітря, знищення природних середовищ або інші дії, шкідливі для довкілля. Покарання за екологічні злочини можуть включати штрафи та позбавлення волі або комплексні заходи. Суворість покарання зазвичай відповідає рівню завданого збитку та умисному характеру порушення. Крім того компанії, визнані винними в екологічних правопорушеннях, можуть стати об'єктом додаткових наслідків, таких як конфіскація майна, втрата державних контрактів. Загалом ЄС надає велике значення здійсненню контролю за дотриманням екологічного законодавства для захисту природних ресурсів, екосистем та громадського здоров'я. Це підкреслення відповідальності сприяє запобіганню незаконних дій та підтримує виконання екологічних норм [2].

Рада та Європейський парламент уклали попередню згоду щодо нового законодавства ЄС, спрямованого на поліпшення розслідування та судового переслідування екологічних злочинів. Ця нова директива призначена для встановлення мінімальних стандартів щодо визначення кримінальних порушень і санкцій з метою кращого захисту навколишнього середовища. Вона замінює застарілу директиву 2008 року, оскільки екологічне законодавство ЄС продовжує розви-

ватися. Ця директива точніше визначає екологічні злочини та розширює перелік порушень із дев'яти до вісімнадцяти. Вона також гармонізує рівень покарань для фізичних та юридичних осіб у всіх країнах-членах ЄС. Нові порушення включають торгівлю деревиною, незаконну переробку забруднювальних компонентів суден та серйозні порушення законодавства про хімічні речовини. Також узгоджено положення про «кваліфікований злочин», який вважається, якщо порушення спричинило руйнування, незворотні збитки або суттєву шкоду екосистемі чи природному середовищу. Щодо покарань, передбачених для фізичних осіб, вони варіюються залежно від тяжкості порушень, включаючи позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років. Для юридичних осіб передбачено значні штрафи відповідно до загального світового обігу підприємства [3].

Розглянемо кримінально-правову відповідальність за екологічні кримінальні правопорушення в Республіці Польща. Відповідно до ст. 5 Конституції від 2 квітня 1997 р. тут закріплено, що вона забезпечує охорону навколишнього природного середовища, керуючись принципом сталого розвитку [4; 5].

У контексті вищевикладеного, законодавство Польщі передбачає не тільки суворі заходи для умисного завдання шкоди екосистемам, але й визнає можливість пом'якшення покарання для тих, хто вчинив злочин не свідомо. Важливість охорони природного середовища вимагає відповідальної поведінки від кожного громадянина, і закон намагається збалансувати між потребою захисту природи та справедливістю покарання для порушників. У разі ненавмисного забруднення, яке все ж сталося з боку осіб, що експлуатують такі пристрої, законодавство передбачає можливість позбавлення волі на строк до трьох років. Це підкреслює важливість контролю за виконанням екологічних норм і процедур під час промислової діяльності [6; 7].

У Королівстві Іспанія охорона навколишнього середовища репрезентує сферу спільної компетенції між різними рівнями управління, які включають центральний уряд, автономні спільноти та місцеві органи влади. Згідно з Конституцією Іспанії, що визначає фундаментальні принципи державного устрою, статuti автономії конкретизують повноваження автономних спільнот у сфері екології. Центральний уряд формулює базове законодавство та забезпечує координацію національної екологічної політики, у той час як автономні спільноти наділені правом розробки та адаптації

цього законодавства до регіональних умов, проте завжди в рамках конституційно встановлених обмежень. Водночас муніципальні органи займаються безпосереднім упровадженням екологічної політики та управлінням відповідними аспектами на місцевому рівні. У контексті членства Іспанії в Європейському Союзі слід відзначити, що країна підпорядковується також і європейському екологічному законодавству, яке в силу своєї наднаціональної природи має пріоритет над національними законами. Такий механізм розподілу повноважень і координації зусиль сприяє інтегрованому підходу до розв'язання екологічних проблем, ураховуючи місцеві особливості та вимоги глобального екологічного управління [8].

Закон Іспанії 2013 від 9 грудня 2013р. № 21 «Про екологічну оцінку» становить собою ключовий нормативно-правовий акт, призначений для регуляції процесів оцінювання впливу несприятливих факторів на довкілля. Він забезпечує комплексний захист навколишнього середовища і включає механізми для попередження, виправлення та, за потреби, компенсації негативного впливу, зокрема через систему моніторингу та санкцій. Структурований на 64 статті, Закон поділяється на три основні розділи, де перший визначає загальні принципи та положення; другий деталізує процедурні аспекти екологічної оцінки; а третій установлює норми контролю та санкцій за порушення екологічного законодавства [9]. Іспанський Закон від 23 жовтня 2007 р. № 26 «Про екологічну відповідальність» становить істотну частину законодавчого поля, що регулює питання охорони природного середовища. Аналізований нормативно-правовий акт визначає принципи й механізми, які стосуються запобігання та відновлення шкоди, завданої довкіллю. Він установлює, що кожна юридична та фізична особа має обов'язок не завдавати шкоди довкіллю та відповідає за вчинення такої шкоди [10].

Кримінального кодексу Іспанії 'Кримінально-правова характеристики екологічних злочинів в Італії базується на нормах ст. 9 Конституції Італії, де зазначається, що вона охороняє ландшафт, історичну та мистецьку спадщину нації. Республіка захищає навколишнє середовище, біорізноманіття та екосистеми в інтересах майбутніх поколінь. Національне законодавство Італії також регулює засоби та способи захисту тварин [12].

Порівняно з іншими європейськими державами законодавчі та виконавчі повноваження в галузі екології Італії розподілено між парламентом, президентом та урядом. Контроль за дотри-

манням конституційних норм у сфері екологічного права покладено на Конституційний суд Італії. Функціонування спеціалізованого органу у сфері екологічного менеджменту, Міністерства охорони навколишнього середовища, було ініційовано Законом № 349 від 8 липня 1986 року. До основних обов'язків Міністерства належать стимулювання наукових досліджень та екологічних моніторингів, урахування громадської думки у вирішенні екологічних питань, співпраця з міжнародними організаціями з метою виконання міжнародних конвенцій, а також співробітництво з органами Європейського Союзу в контексті регулювання та імплементації директив і регламентів ЄС, пов'язаних з охороною навколишнього середовища та природних ресурсів. Важливою складовою діяльності є підготовка та публікація звітів про стан довкілля двічі на рік [13].

Засади кримінальної відповідальності за екологічні злочини в Італії формуються під значним впливом екологічних ініціатив Європейського Союзу, що безпосередньо впливає на національне екологічне законодавство. Через упровадження програм ЄС з охорони довкілля, що містять цілі, принципи та пріоритетні напрямки, держави-члени розробляють і підсилюють внутрішні екологічні норми та правове регулювання. На особливу увагу заслуговує Директива 2006/11/ЄС від 15 березня 2006 року, що стосується правил поведінки з відходами від добувної промисловості. Згідно з нею визначаються заходи, процедури та рекомендації, які мають імплементувати країни-учасниці ЄС у своє національне законодавство для запобігання чи мінімізації будь-яких потенційно шкідливих ефектів на довкілля, включаючи воду, повітря, ґрунт, флору та фауну, ландшафт, а також пов'язані з ними ризики для здоров'я людей [14].

У контексті європейського екологічного законодавства італійське кримінальне право зазнало суттєвих змін з ухваленням Закону № 68 від 22 травня 2015 року, що інтегрував новий розділ VI «Злочини проти довкілля» до Кримінального Кодексу Італії. Цей розділ містить статті від 452-bis до 452-terdecies, які регламентують такі злочини, як «забруднення навколишнього середовища», «екологічна катастрофа», «торгівля та залишення високорадіоактивних матеріалів», «перешкоджання контролю» та «невиправлення шкоди». Аналітичний огляд цих статей дозволяє констатувати, що італійське законодавство визначає суворі санкції за їх порушення, зокрема у вигляді позбавлення волі терміном від шести

місяців до п'ятнадцяти років та штрафів розміром від 10 тисяч до 100 тисяч євро [15].

Висновки. Отже, все вищезазначене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо успішного європейського досвіду кримінальної відповідальності за порушення правил екологічної безпеки:

– Європейський Союз активно реалізує свою екологічну політику через такі програми дій, як 8-ма програма з охорони довкілля, що ставить перед собою пріоритетні цілі, такі як кліматична нейтральність і захист біорізноманіття. Крім того, кримінальна відповідальність за порушення екологічних норм регулюється мінімальними стандартами ЄС, що дозволяє застосовувати штрафи або покарання волі. Ця політика сприяє збереженню природних ресурсів та дотриманню екологічних норм у ЄС;

– нова директива ЄС щодо екологічних злочинів призначена для покращення розслідування та судового переслідування таких порушень. Вона має замінити попередню директиву від 2008 року, розширюючи перелік порушень і встановлюючи однакові стандарти санкцій для фізичних і юридичних осіб у всіх країнах-членах. Директива визначає поняття «кваліфікований злочин» і передбачає різні рівні покарань для порушників, включаючи значні штрафи для підприємств. Також вона надає підтримку та захист для осіб, які повідомляють про порушення та потерпілих від екологічних злочинів;

– кримінально-правове забезпечення охорони екологічної безпеки в Польщі ґрунтується на принципах сталого розвитку, врегульованих у Конституції, та включає окремий розділ про злочини проти довкілля у Кримінальному кодексі. Законодавство передбачає суворі санкції для порушень із можливістю пом'якшення покарання у випадку ненавмисних дій та відображає комплексний підхід до екологічної безпеки на різних рівнях законодавства;

– екологічні злочини в Іспанії регулюються як національним, так і європейським законодавством, зокрема статтею 328 Кримінального кодексу. Санкції передбачені для різних осіб, включаючи юридичних осіб та посадовців, які порушують екологічне законодавство. Ураховуючи різноманітність заходів, що передбачені законами 21/2013 та 26/2007, важливим є комплексний підхід до екологічної безпеки, заснований на взаємодії законодавства, моніторингу діяльності та співпраці з громадськими організаціями;

– кримінально-правова характеристика екологічних злочинів в Італії відображає високий рівень відповідальності та інтеграцію з європейським законодавством. Законодавство передбачає серйозні санкції за порушення, включаючи позбавлення волі та штрафи, відповідно до міжнародних зобов'язань і конституційних принципів охорони навколишнього середовища.

Список літератури:

1. EU Policies & Regulations. *WECOOP*. 2024. URL: <https://wecoop.eu/regional-knowledge-centre/eu-policies-regulations/>
2. European Union law against environmental crime. Directive 2008/99/EC – protecting the environment by means of criminal law. *Eur-Lex*. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-union-law-against-environmental-crime.htm>
3. Environmental crime: Council and European Parliament reach provisional agreement on new EU law. *CONSILIUM*. 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/11/16/environmental-crime-council-and-european-parliament-reach-provisional-agreement-on-new-eu-law>
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. *ISAP*. 2023. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>
5. Kodeks karny USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r Akt prawny (sejm.gov.pl). *isap*. 2023. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970880553>
6. Zanieczyszczenie Środowiska (ART. 182). *STATYSTYKA*. 2023. URL: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-3/63472,Zanieczyszczenie-srodowiska-art-182.html>
7. Zaostrzona odpowiedzialność za skutkowe przestępstwa przeciwko środowisku (art. 185). *STATYSTYKA*. 2023. URL: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-3/63479,Zaostrzona-odpowiedzialnosc-za-skutkowe-przestepstwa-przeciwno-srodowisku-art-18.htm>
8. España, séptimo país en cuidado del medio ambiente. *Muyinteresante*. 2024. URL: <https://www.muyinteresante.com/naturaleza/4067.html>
9. Ley 21/2013, de 9 de diciembre, de evaluación ambiental. *Legislación Consolidada*. 2023. URL: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2013/BOE-A-2013-12913-consolidado.pdf>
10. Disposiciones generales. *BOJA núm. 146 Sevilla, 31 de julio*. 2003. URL: https://www.juntadeandalucia.es/institutodelamujer/images/FONDO_DOCUMENTAL/VIOLENCIA_DE_GENERO/Orden_reguladora_requisitos_materiales_funcionales_especificos_Centros_atencion_acogida.pdf
11. Criminal Code. *Ministerio de Justicia*. 2023. https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf
12. Competenze. *MASE*. 2023. URL: <https://www.mase.gov.it/pagina/ministron>
13. Directive 2006/21/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the management of waste from extractive industries and amending Directive 2004/35/EC – Statement by the European Parliament, the Council and the Commission. *Eur-Lex*. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0021>
14. Position of the European Parliament adopted at first reading with a view to the adoption of Directive (EU) 2024/... of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. *European Parliament*. 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TC1-COD-2021-0422_EN.pdf

Rad T.M. EUROPEAN EXPERIENCE OF CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATING ENVIRONMENTAL SAFETY RULES

The article explores the successful European experience of criminal liability for violations of environmental safety rules. It has been found that the European Union actively implements its environmental policy through action programs, such as the 8th Environmental Action Program, which prioritizes goals such as climate neutrality and biodiversity protection. Additionally, criminal liability for breaches of environmental standards is regulated by EU minimum standards, allowing for the imposition of fines or imprisonment. This policy contributes to the conservation of natural resources and compliance with environmental standards within the EU. The new EU directive on environmental crimes aims to improve the investigation and judicial prosecution of such violations. It replaces the previous directive from 2008, expanding the list of offenses and establishing uniform sanction standards for individuals and legal entities across all member countries. The directive defines “qualified offenses” and provides for various levels of punishment for offenders, including significant fines for companies. It also provides support and protection for whistleblowers and victims of environmental crimes. It is revealed that the criminal legal protection of environmental safety in Poland is based on the principles of sustainable development enshrined in the constitution and includes a separate section on environmental

crimes in the criminal code. The legislation provides for strict sanctions for violations, with the possibility of mitigating punishment in cases of unintentional actions, reflecting a comprehensive approach to environmental safety at various levels of legislation. Environmental crimes in Spain are regulated by both national and European legislation, including Article 328 of the Criminal Code. Sanctions are provided for various persons, including legal entities and officials, who violate environmental laws. Given the variety of measures provided for in laws 21/2013 and 26/2007, a comprehensive approach to environmental safety is important, based on the interaction of legislation, activity monitoring, and cooperation with civil society organizations. The criminal legal characterization of environmental crimes in Italy reflects a high level of responsibility and integration with European legislation. The legislation provides for serious sanctions for violations, including imprisonment and fines, in accordance with international obligations and constitutional principles of environmental protection.

Keywords: *criminal offense, criminal responsibility, criminal sanctions, environmental policy, environmental security, European experience, legislation, protection of the natural environment.*